1135
El *calamar* (*Loligo vulgaris*)
(*ALDC*, VIII, 1771. El *calamar*)

El *calamar* és un 'cefalòpode comestible, amb deu tentacles i dues aletes laterals que, quan és atacat, segrega un líquid negre (*Loligo vulgaris*)'; el mot és un manlleu a l'it. dialectal *calamaro* (it. *calamaio*) (s. XIV) (< CALAMARIUS, der. de CALĂMUS 'ploma d'escriure' [← 'canya'], per la bossa de tinta negra [*xirimiada de tinta* 77] que pot segregar per camuflar-se i fugir si està en perill [*DELL* i *DECat*]). Presenta aquestes var. fonètiques i morfològiques: *calam*['aɾ], amb consonant final articulada, d'acord amb el mot de procedència; *calmar* 3, 7, amb síncope de la vocal intertònica; *calamart* 4, 8, 63, amb epítesi dental, com *cart* 'car'; i del pl. *calam*['aɾts], *calamats* 156, amb emmudiment de la bategant, com en *dimats* 'dimarts' (*PALDC*, III, mapa 310), *cats* 'cards' (*PALDC*, V, mapa 641), o de *-art* > *-at*, reducció que trobem en cognoms germànics, com *Brugat* < *Brugart*, *Rafat* < *Rafart*, *Rigat* < *Rigart*, etc. (cf. Moll, 1982); *calamac* 159 seria el resultat d'una alteració del sg. **calamat*, amb equivalència acústica d'oclusives; *calam*['a], amb emmudiment de la bategant final (com *altà* 'altar', *alzinà* 'alzinar', etc.), amb les var. *qu*[e]*lam*['a] 76, amb pas de [ə] > [e] propi de la localitat de Sineu, *calam*[ɛ'ạ] 77, amb diftongació embrionària de *a* tònica, característica de Son Servera; *calamans* 17, 120 (sg. *calamà*), pl. analògic de mots acabats en *-à* i *-n* subjacent, com *germà*/*germans*, però *calamàs* 28, 31, 56, pl. amb reducció de *calamars* esdevingut sg. (31, 84; Esteve *et al.*, 1803; com a "territorial", és a dir, 'dialectal', Labèrnia, 1839); *calamats* 156 (veg. més amunt); *calam*['aɾs] (*escalamars* 109, amb aglutinació de l'article, *talamars* 165, amb equivalència acústica d'oclusives), pl. que pot esdevenir sg. (31, 95), però que pot rebre una doble marca de sufix en *calamarsos* 44, 148 (sg. *calamars*), assimilat en *calamassos* 82 (sg. *calamà*), com *nusos* 'nus', *crusos* 'crus', ant. *abdosos* 'ambdós'. *Canana* (*Todarodes sagittatus*) "calamar més fi, igual que la sépia" 68, 105, 110, 129, 141, 147, 154 deriva de l'àr. andalusí QANNÁṬA, del llat. CANNA 'tipus de recipient' (*DECat*, Corriente); sembla que s'ha de descartar un trasllat semàntic de *canana* 'cartutxera' (*DECat*); *aluja* 'canana, varietat de calamar' 70, 72 és parent del port. i gall. *lula* < LOLLIGĬNEM (nominatiu LOLLĪGO), amb alteració anòmala per l'àr. dels moriscos (*DECat*).

L'alg. *tòtano* 85 (*t*['ɔ]*tan*[u]) és pres de l'it. *totano*, doc. com a 'calamar jove', on prové del llat. TEUTHIDA, acusatiu de TEUTHÍS, de substrat egeu (*DEI*).

Fidel a la llengua prestadora, l'italià, *calam*['aɾ] és la forma originària, congènere del fr. *calemar*, igualment d'aquella procedència (la proposta mossàrab, suggerida pel *DECat* com a alternativa, no sembla prou sòlida); d'aquella s'han després les posteriors variants, en alguna de les quals la relació entre singular i plural ha tingut un paper important.

En la distribució areal, *calam*['aɾ] i *calam*['aɾs] coneixen l'extensió màxima, mentre que *calam*['a] només ocupa el bal., la costa del cat. or. i algun punt occidental.

Són mots normatius *calamars*, des del *DOrt*, 1917; *calamar*, des del *DIEC*$_1$, 1995.

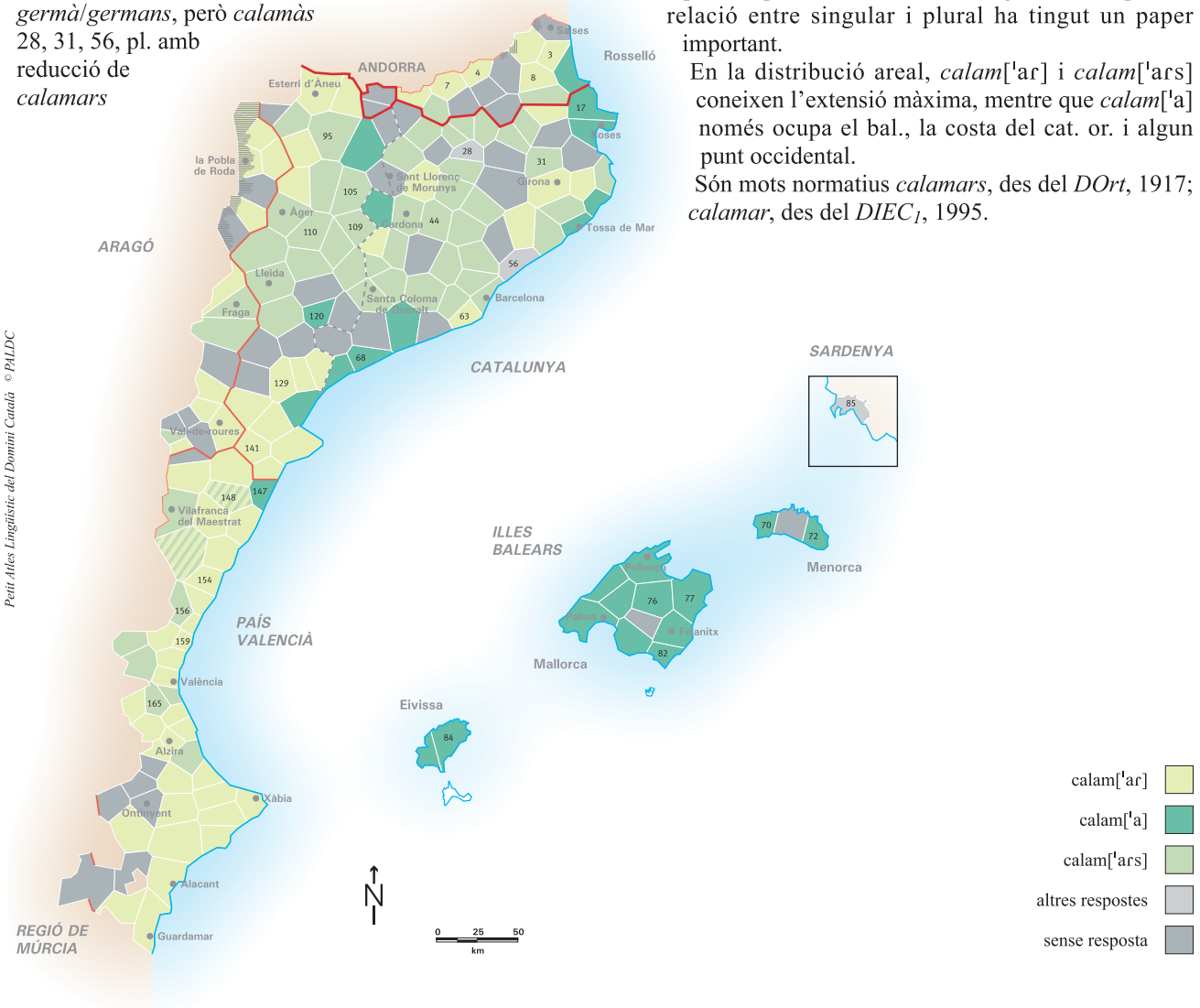

Petit Atlas Lingüístic del Domini Català © PALDC